

СТРУКТУРА МОВНИХ ЗАСОБІВ ВИРАЖЕННЯ ФЕНОМЕНУ ПОЛІТИЧНОЇ КОРЕКТНОСТІ В КОНТЕКСТІ КООПЕРАТИВНОГО ПРИНЦИПУ П. ГРАЙСА

У статті досліджуються структурні моделі політкоректних та псевдополіткоректних одиниць в контексті максими кількості Кооперативного принципу П. Грайса і описується вплив особливостей структури на процес інтеграції нових одиниць в систему мови.

Ключові слова: політкоректні одиниці, псевдополіткоректні утворення, структурна модель, Кооперативний принцип, максима кількості.

Виникнення нового пласту лексики в межах мовного феномену політичної коректності зумовлене низкою прагматичних мотивів і має неабиякий вплив на розвиток словникового складу англійської мови. Дослідження політкоректної та псевдополіткоректної лексики в функціональному аспекті показує, що не всі новоутворені моделі широко використовуються мовцями для задоволення їх комунікативних потреб та інтегруються в систему мови. Вхідження чи невхідження нової одиниці до узусу залежить від багатьох факторів соціального та прагматичного характеру: “ступеня соціальної значущості” [1: 9], тобто вираження актуальних концептів, пов’язаних з нагальними потребами часу [2: 15], “номінативної та комунікативної значущості” [177] тощо. Закріплення лексичної інновації в мові значною мірою залежить також і від її формальних характеристик: стандартності/нестандартності фонетичної форми, експресивності та словотвірної структури [3: 177]. Незважаючи на значний інтерес мовознавців до питань політичної коректності, недостатньо уваги приділяється дослідженню структури політкоректних та псевдополіткоректних одиниць. Оскільки важливою умовою швидкого прийняття неологізму суспільством є лаконічність інформативного навантаження, вважаємо **актуальним** розглянути структуру нового типу лексики, що виник в межах мовного явища політичної коректності в контексті Кооперативного принципу П. Грайса, зокрема максими кількості.

Матеріалом дослідження послужили 623 політкоректні номінації та 312 псевдополіткоректних одиниць, отриманих шляхом суцільної вибірки з інтернет джерел [4; 5; 6; 7], американських медіа-ресурсів (1972 – 2013 роки) та словника політичної коректності [8].

Кооперативний принцип був запропонований П. Грайсом у 1975р. для того, щоби пояснити, чому мовці здатні розуміти під деякими виразами більше, ніж вони виражають експліцитно: «Як слухачі, ми намагаємося зрозуміти те, що кажуть інші, навіть якщо нам доводиться читати набагато більше інформації між рядками, ніж у них...» [9: 115]. П. Грайс вважає, що ця комунікативна особливість пов’язана з дотриманням або порушенням певних розмовних правил чи «максим»: максими кількості (the maxim of quantity),

максими якості (the maxim of quality), максими доречності (the maxim of relation) та максими способу висловлювання (the maxim of manner).

Відповідно до максими кількості (the maxim of quantity) потрібно бути адекватно інформативним, не подаючи замало чи забагато інформації: «висловлювання повинне містити не менше інформації ніж потрібно (для досягнення поточних цілей діалогу); висловлювання повинне містити не більше інформації ніж потрібно» [10: 45]. Здебільшого мовець намагається передати максимальний обсяг інформації, використовуючи мінімальну кількість мовних засобів [11: 79–95]. Ця максима регулює обсяг інформації, яка подається комунікантами, для того, щоби було досягнуто певних прагматичних цілей.

Аналіз вибірки показує, що при утворенні політкоректних та псевдополіткоректних номінацій максима кількості Кооперативного принципу Грайса переважно порушується. Політкоректні одиниці вживаються для заміни прямих номінацій, що виражають різного роду дискримінацію чи експлікують негативні характеристики особи чи явища дійсності, тоді як псевдополіткоректні утворення, які також використовуються для заміни певних прямих номінацій, переважно виражають «зворотню дискримінацію» та гумористичне, іронічне, часто різко негативне ставлення мовця до ідей політичної коректності та охоплюваних нею реалій. Часто монокомпонентні прямі номінації замінюються новими одиницями, які є здебільшого полікомпонентними, що і спричиняє порушення максими кількості та впливає на подальше функціонування і закріплення нових утворень в системі мови. Складність структури політкоректних та псевдополіткоректних одиниць зумовлена принципами політичної коректності і дозволяє висунути на перший план окремі сторони позначуваного явища відповідно до прагматичних інтенцій мовця. На основі структурного критерію в контексті максими кількості Кооперативного принципу П. Грайса виділяємо: двокомпонентні (282 одиниці вибірки), трикомпонентні (87 одиниць), багатокомпонентні (58 одиниць) номінації, що вживаються в рамках мовного феномену політичної коректності замість монокомпонентних прямих номінацій.

Складність та багатогранність самого феномену політичної коректності, а також виникнення і розвиток нових тенденцій в системі словотвору викликає неоднозначність поглядів лінгвістів щодо нових утворень, особливо тих, що складаються з двох і більше компонентів та вирізняються своєю графічною роздільнооформленістю. В.В. Панін відносить такі одиниці як *differently abled, mentally challenged, hearing impaired, economically disadvantaged* до складних слів, в яких присутній один постійний (*abled, challenged, impaired, disadvantaged*) і один змінний компонент [12: 85], тоді як О.В. Шляхтіна розглядає їх як двокомпонентні словосполучення [13: 245 – 246]. В нашому дослідженні, вслід за Ю.А. Зацним, який досліджує політично коректні одиниці в контексті неології, будемо вважати утворення цього типу «сталими словосполученнями (не фразеологічного типу)» [14: 134], які завдяки своїй семантичній цілісності та входженню в мовлення у вигляді готових структур наближаються до лексичних одиниць. Їх смислова цілісність створюється прямою безпосередньою віднесеністю всього словесного комплексу до одного предмета чи поняття, однак, на відміну від фразеологічних одиниць, політкоректні та псевдополіткоректні стали словосполучення є переважно семантично прозорими, їх значення, будучи структурно вмотивованим, може безпосередньо виводитися з семантики компонентів. В мовленні дані утворення відтворюються як неподільне ціле, про що свідчить виконання ними єдиної синтаксичної функції в реченні:

Pell-eligible students come from families earning less than \$40,000 per year. This benchmark demonstrates that some Catholic colleges and universities have been more successful than others in recruiting, admitting, and retaining economically disadvantaged students.

U.S. Catholic, February, 2012;

The number of hearing impaired infants and toddlers who are aided successfully by technological devices, such as hearing aids and cochlear implants, continues to grow, but there still are unknowns about these children's speaking abilities, according to a specialist from Purdue University, West Lafayette, Ind.

USA Today, March, 2009;

Виокремлені нами групи характеризуються неоднорідністю структурних типів та моделей, тому зупинимося більш детально на аналізі кожної з них. В розряді двокomпонентних одиниць, що є найбільш чисельним, виділяємо сталі словосполучення та складні слова нестійкого типу (термін О.І. Смирницького).

Сталі словосполучення є надзвичайно продуктивними, вони включають:

субстантивні сталі словосполучення, представлені моделлю Adj+N (*homeless person – bum, Native Alaskan – Eskimo, correctional facilities – prison* (політкоректні одиниці – далі ПО); *domestic engineer – housewife, misguided youth – terrorist* (псевдополіткоректні одиниці – далі ППО), що замінюють пряму номінацію-іменник;

субстантивні сталі словосполучення, представлені моделлю Adj+N (*blue hair – old, golden agers – old* (ПО), що замінюють пряму номінацію-прикметник;

атрибутивні сталі словосполучення, представлені моделлю Adv+Adj (*socially challenged – geek, morally/ethically challenged – crook, chemically dependent – drug addict* (ПО); *nasally vocal – snore, verbally appreciative – moaner* (ППО)), що замінюють пряму номінацію-іменник;

атрибутивні сталі словосполучення, представлені моделлю Adv+Adj (*emotionally different – crazy, financially inept – poor* (ПО); *metabolically different – dead* (ППО)), що замінюють пряму номінацію-прикметник;

атрибутивні сталі словосполучення, представлені моделлю Adv+Participle II (*aurally inconvenienced – deaf, alternatively answered – incorrect* (ПО); *terminally inconvenienced – stiff, altitudinally endowed – bald* (ППО)), що замінюють пряму номінацію-прикметник.

Досліджувані приклади показують, що в деяких випадках спостерігається певного роду частиномовна заміна (субстантивне стале словосполучення вживається замість прямої номінації-прикметника, тоді як атрибутивні сталі словосполучення замінюють пряму номінацію-іменник), що веде в певних випадках до зміни синтаксичних функцій політкоректних та псевдополіткоректних одиниць в порівнянні з прямими номінаціями.

However, we can set up conditions within our ensembles that encourage social acceptance of all students. Small gestures, such as the ones mentioned in this article, can create the types of interactions that help socially challenged students make lasting relationships and create an inclusive tone of acceptance for all students in our performing ensembles.

Music Educators Journal, 2009;

*Granted, his looks help, too. With his close-shaven head, space-age spectacles, and a chef's jacket pulled tight over a barrel chest, he appears a bruiser-scientist with a hint of **geek** as he wields the blowtorch and liquid nitrogen for his culinary creations.*

Newsweek, 2011.

Як показують приклади політкоректне атрибутивне стале словосполучення *socially challenged* виступає в типовій для нього функції означення, тоді як пряма номінація *geek* виконує функцію додатка.

До складних слів нестійкого типу відносимо бінарні субстантивні політкоректні та псевдополіткоректні сполучення, утворені за моделлю N+N, що служать для заміщення монокомпонентної прямої номінації-іменника: *flight attendant – steward/stewardess, chess piece – chessman, police officer – policeman, food retailer – grocer, detention facility – jail (ПО); termination specialist – murderer, animal companion – pet (ППО)*). Вони володіють такими ознаками як семантична та граматична цілісність, однак можуть розпадатися і перетворюватися в словосполучення:

*A partnership was born: Since 2010, Snowville has supplied Jeni's with cream and skim milk for a delicious ice cream base. So now, when Columbus residents buy a pint of Jeni's, they're supporting jobs at a **food retailer**, an ice cream maker, a dairy processor, and a dairy farm, all in one go.*

Mother Jones, 2012;

*If a spate of recent headlines is any indication, there's never been a better time to be a businesswoman in Britain. In the past few months Barbara Cassani, the former CEO of Go Airlines, was appointed to head London's 2012 Olympics bid and sit on the board of Britain's largest **retailer of food** and clothing, Marks & Spencer.*

Newsweek, 2003.

Утворення та вживання двокомпонентних політкоректних та псевдополіткоректних одиниць замість монокомпонентної прямої номінації розглядаємо як перший ступінь порушення максими кількості Кооперативного принципу Грайса, що переважно не впливає на успішне досягнення комунікативної кооперації.

Другим ступенем є заміна монокомпонентної або двокомпонентної прямої номінації трикомпонентними утвореннями. Сюди відносимо:

трьохосновні складні слова нестійкого типу, утворені за моделлю N+N+N (*footwear maintenance engineer – bootblack, mobile home community – trailer park, information retrieval administrator – filing clerk (ПО); public health inspector – garbage man, bovine control officers – Dallas cowboys (ППО)*). Деяким з них притаманна часткова графічна оформленість: *law-enforcement officer – policeman, page-style hairdo – pageboy (ПО)*;

субстантивні сталі сполучення (Adv+Adj + N), що заміняють пряму номінацію-іменник (*economically disadvantaged area (EDA) – ghetto, genetically related Canadian/American – redneck (ПО); environmentally correct human – dead, residentially flexible individual – bum (ППО)*);

субстантивні сталі сполучення (Adj+N+N), що вживаються замість прямої номінації-іменника (*isolated reflection interval – time-out, multicultural issues editor – censor (ПО); agricultural product organizer – bag boy, certified astrological consultant – crackpot (ППО)*);

субстантивні сталі сполучення, представлені моделями N+Prep+N: *person of substance – fat person, people of colour – black (ПК)*, та N+Adj+N: *faith-based organizations*

– *religious organizations, race-sensitive programs – preferences, quotas* (ПІО), що функціонують замість прямої номінації-іменника;

субстантивні сталі сполучення, утворені за моделями Adj+N: *non-traditional success – failure, non-traditional praise – derision* (ПІО), та N+N: *post-verdict response – riot, in-depth interrogation – torture* (ПІО), в яких третім компонентом виступають відокремлені префікси. Дані утворення також замінюють прямі номінації-іменники.

Найвищим ступенем порушення максими кількості Кооперативного принципу Грайса в рамках мовного феномену політичної коректності є вживання багатоконпонентних фразових конструкцій, що утворилися внаслідок компресії словосполучень або речень: *self-paced cognitive ability – learning disability, traffic-calming road insertions – speed bumps, period of negative economic growth – economic crisis* (ПІО); *persons presenting themselves as commodity allotments within a business doctrine – prostitute, uniquely fortune individual on an alternative career path – loser, the absolute root of all evil known in the infinity of reality – white male* (ПІО). Переважна більшість цих одиниць є псевдополітикоректними утвореннями, що відтворюються в комічному, часто іронічному контексті:

Euphemisms are particularly interesting, some of my favorites being «negative expansion,» «tropical substance enthusiast» and «persons presenting themselves as commodity allotments within a business doctrine.» I'll leave it to you all to guess what those mean. It's with great interest, then, that I read Shannen Coffin's article on NRO regarding «selective reduction.»

In Whack A.K.A. «The Echo Chamber», 2004;

Besides simply not drinking so much, there is another alternative. We used to call it “near beer.” Today in a world where stewardesses are now called flight attendants and an old joke is called “a previously recounted humorous narrative,” near beer is now called “a non-alcoholic premium malt beverage.”

The Huffington Post, May 27, 2014.

Результати дослідження показують, що складність структури значною мірою впливає на процес узуалізації нових політикоректних та псевдополітикоректних номінацій. Найбільш вживаними є двоконпонентні атрибутивні та субстантивні сталі словосполучення, а також складні іменники нестійкого типу. Порушення максими кількості часто супроводжується порушенням інших максим, зокрема способу висловлювання та якості. Вживаючи такі одиниці як *public health inspector* замість *garbage man, socially disadvantaged underachievers (retarded)* чи *deficiency achiever (failure)* мовець висловлюється нечітко та неоднозначно, подаючи недостовірну інформацію, що може бути неправильно інтерпретована реципієнтом. Таке комплексне порушення перешкоджає відтворенню даних одиниць поза межами первісного контексту, а отже утримує їх від повноцінної інтеграції в систему мови. Таким чином, перспективу подальшого дослідження вбачаємо в більш детальному аналізі політикоректних та псевдополітикоректних одиниць відносно інших постулатів Кооперативного принципу П. Грайса.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ребрій О.В. Оказіоналізми в сучасній англійській мові (структурно-функціональний аналіз) : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. філол. наук : 10.02.04 / О.В. Ребрій – Харків, 1997. – 18 с.

2. Зацний Ю.А. Розвиток словникового складу англійської мови в 80-ті – 90-ті роки ХХ століття : дис. на здобуття наукового ступеня д-ра філол. наук : 10.02.04 / Ю.А. Зацний – Запоріжжя, 1999. – 403 с.
3. Конопатська Я.О. Особливості інтеграції нових лексичних одиниць у систему мови / Я.О. Конопатська // Вісник Львівського університету. Серія «Іноземні мови». – 2012. – Випуск 19. – С. 174–179.
4. John Mark Ministries | Pc-Isms [Politically correct Terminology] [Virtual Resource]. – Access mode: <http://www.jmm.org.au/articles/5957.htm>. – Назва з екрану.
5. Politically Correct Dictionary # 1 [Virtual Resource]. – Access mode: <http://www.funny2.com/dictionary.htm>. – Назва з екрану.
6. Politically Correct Dictionary (some old – some new) Southern Maryland Online [Virtual Resource]. – Access mode: <http://forums.somd.com/share-joke/31913-politically-correct-dictionary-some-old-some-new.html>. – Назва з екрану.
7. Politically Incorrect Dictionary – Newspeak Dictionary [Virtual Resource]. – Access mode: <http://www.newspeakdictionary.com/ns-pi.html>. – Назва з екрану.
8. Beard H. The Official Politically Correct Dictionary and Handbook / H. Beard, C. Cerf. – New York: Villard Books, 1993. – 195 p.
9. Hudson R.A. Sociolinguistics / Richard A. Hudson. – Cambridge: Cambridge University Press, 1980. – 250 p.
10. Grice H.P. Logic and Conversation / H.P. Grice // Syntax and Semantics / P. Cole, J. Morgan (eds.). – N.Y.: Academic Press, 1975. – Vol. № 3. – P. 41 – 58.
11. Leech G. Principles of Pragmatics / Geoffrey Leech. – London and New York: Longman, 1983. – 251 p.
12. Панин В.В. Политическая корректность как культурно-поведенческая и языковая категория: дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук: спец. 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание» / В.В. Панин. – Тюмень, 2004. – 217 с.
13. Шляхтина Е.В. Способы образования политкорректных единиц в английском языке / Е.В. Шляхтина // Вестник Челябинского государственного педагогического университета. – 2008. – № 8. – С. 241–249.
14. Зацний Ю.А. Розвиток словникового складу сучасної англійської мови / Юрій Антонович Зацний. – Запоріжжя: Запорізький державний університет, – 1998. – 431 с.
15. Смирницкий А.И. Лексикология английского языка / Александр Иванович Смирницкий. Москва: Издательство литературы на иностранных языках, – 1956. – 260 с.

Стаття надійшла до редакції 23.09.14

Л. Федорчук, аспирант

ПНУ имени Василия Стефаника, Ивано-Франковск

СТРУКТУРА ЯЗЫКОВЫХ СРЕДСТВ ВЫРАЖЕНИЯ ФЕНОМЕНА ПОЛИТИЧЕСКОЙ КОРРЕКТНОСТИ В КОНТЕКСТЕ КООПЕРАТИВНОГО ПРИНЦИПА П. ГРАЙСА

В статье исследуются структурные модели политкорректных и псевдополиткорректных единиц в контексте максимы количества Кооперативного принципа П. Грайса и описывается влияние особенностей структуры на процесс интеграции новых единиц в систему языка.

Ключевые слова: политкорректные единицы, псевдополиткорректные образования, структурная модель, Кооперативный принцип, максима количества.

L. Fedorchuk, aspirant

STRUCTURE OF POLITICALLY CORRECT NOMINATIONS IN THE FRAMEWORK OF P.GRICE'S COOPERATIVE PRINCIPLE

The article deals with researching into the structural models of politically correct and pseudo-politically correct nominations in the framework of P. Grice's Cooperative Principle, its Maxim of Quantity in particular. The author also describes the way the structural features influence the integration of the new linguistic units in the language system.

Key words: politically correct nominations, pseudo-politically correct coinages, structural model, Cooperative Principle, Maxim of Quantity.

УДК 82: 801.82

О. Тонне, методист

КЗ «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» ЗОР, Запоріжжя

ЛІТЕРАТУРНО-ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ ОСМИСЛЕННЯ ЧАСОПРОСТОРУ В ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ

У статті аналізуються специфічні риси зображення художнього хронотопу в літературному тексті. Розглядаються типи і види художнього часу і простору, а також особливості їхнього взаємозв'язку в художній літературі.

Ключові слова: художній хронотоп, художній час, художній простір, часо-просторові визначення літературного тексту.

Час і простір є необхідними атрибутами існування всіх предметів і процесів матеріального світу, важливими складниками життя й свідомості людини, універсальними

© О. Тонне, 2014